

Kitap Değerlendirmesi

Max Weber'in Karşılaştırmalı-Tarihsel Sosyolojisi

Yazar: Stephen Kalberg

Çeviren: Adem Bölükbaşı,

Ankara: Phoenix Yayınları, 207.

Hüsna Ergün*

Günümüzde sosyal bilimler alanında toplumu/toplumsal gelişmeyi evrimsel aşamalar ile açıklamaktan kaçınan ve bu tutumun neticesinde *tarihe hakkını vermeyi* belirleyici olarak tayin eden karşılaştırmalı-tarihsel yaklaşımı savunan sosyal bilimciler bulunsa da tam anlamıyla tarihsel sosyolojinin nasıl yapılacağına ve metot anlamında perspektifin ne olacağına yönelik yaklaşımlar açısından ortak bir tavır mevcut değildir. Stephen Kalberg tarafından kaleme alınan eserde bu duruma dikkat çekilirken Weber'in karşılaştırmalı-tarihsel sosyolojisi ile günümüzdeki karşılaştırmalı-tarihsel okullar arasındaki farklar, benzerlikler, sınırlar ve açmazlar bağlamında incelemelere yer verilmektedir. Kalberg sosyal bilim literatüründe yaşanan *Weber Rönesansı'na* atıfta bulunarak alan yazınındaki gelişmelerin Weber'in karşılaştırmalı-tarihsel sosyolojisinin sadece başat yönelimlerini açığa çıkarmaya yardımcı olduğunu söylemekte bu yönüyle de literatürdeki eksikliğin varlığına dikkat çekmektedir. Kalberg karşılaştırmalı-tarihsel sosyolojinin birçok problem ile karşı karşıya olmasından hareketle

* Arş. Gör., Sakarya Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü, husnaergun@sakarya.edu.tr

kitabın amaçlarından birinin usul ve stratejileri sistemleştirmek ve başka bir deyişle yeniden inşa etmek olduğunu, kitabın ikinci amacının ise Weber'in empirik çalışmalarının günümüzün karşılaştırmalı-tarihsel sosyologlarına katkısının resmini netleştirmek olduğunu belirtmektedir. Weber'in empirik çalışmalarında belirtilen usuller ve araştırma stratejilerinden günümüzde nasıl yararlanılabileceğini sorgulayan Kalberg bu sorgulamasını *Dünya Sistemleri Kuramı, Yorumlayıcı Tarihsel Yaklaşım ve Nedensel Analitik Yaklaşım* gibi önde gelen karşılaştırmalı-tarihsel sosyoloji yaklaşımlarının açmaz ve sorunlarını mukayeseli bir biçimde ele alarak gerçekleştirmektedir. Bu diyalektik ele alma biçiminden yola çıkan Kalberg, Weber'in diğer yaklaşımlardan temel farkının onun evrensel boyutu ihmal etmemesi ve çoklu nedensellik ilkesini benimsemesi olarak görmektedir.

Kitabın temel görevini tanımlamak için ayrı bir paragraf ayıran yazar bu görevi karşılaştırmalı-tarihsel sosyolojinin açmaz ve sorunlarına karşı Weber'in sunmuş olduğu çözümleri *hangi araçlarla yaptığını* ortaya çıkarmak olarak tanımlamaktadır. Weber'in analitik gücünün hakkıyla anlaşılabilmesi için sadece onun ana konularının ve ele alınış biçimlerinin incelenmesinin yeterli olmadığını belirterek bu konular bağlamında Weber'in "*temel stratejiler ve araştırma usulleri sistematikleştirilirse ve yeniden inşa edilirse, benzersiz, titiz ve metodolojik açıdan gelişmiş ve evrensel geçerliliği olan bir karşılaştırmalı-tarihsel sosyoloji ortaya*"(s.51) çıkacağını ifade etmektedir.

Kitap giriş ve sonuç değerlendirmelerinin bulunduğu kısımların haricinde 2 ana bölümden oluşmaktadır. *Temel Strateji ve Usuller* başlığına sahip olan birinci bölüm ise *Fail-Yapı Bağlantısı: "Motivlerin Çoğulluğu ve Weber'in Yapısalcılığı"* ve *Weber'de Çoklu Nedensellik* başlıklı iki kısımdan oluşmaktadır. Birinci bölümün birinci kısmının alt başlıklarına geçmeden önce birinci kısma dair genel bir değerlendirme yapıldığında makro bağlamın ötesine çıkan Weber'in "*tarihsel bilince sahip bir sosyoloji için bireysel eylem ile sosyal yapılar arasındaki bağlantının açıkça ortaya konulması gerektiği*" anlayışına yazar tarafından dikkat çekilirken ve bu bağlantının açıkça ortaya konmasını sağlayan *usuller, stratejiler ve kaoramlara*

dair formasyonların (s.56) açığa çıkarılmasına çalışılmaktadır. Bu bağlantıların net bir şekilde anlaşılması için ise Kalberg birinci bölümün birinci kısmında 3 alt başlığa yer vermektedir. Weber'in bireylerin öznel ve sosyal anlam dünyasına verdiği önemden hareketle sosyal eylemin temel bileşenlerini irdelediği *Temel Bileşenler: Metodolojik Bireycilik, Verstehen, Dört Eylem Tipi ve Motivlerin Çoğulluğu* ilk alt başlığı oluşturmaktadır. *Fail ve Yapı: Eylemin Kalıplaşma Biçimleri* başlığında ise Weber sosyolojisinin düzenli eylemi nasıl ele aldığı, nereye konumlandığı ve ideal tiplerin ne anlama geldiği gibi konulara yer verilmektedir. Kalberg, Weber sosyolojisi içerisinde eylemin kalıplaşma biçimlerinin yapısal düzeyde değerlendiriliyor gibi görüldüğünü belirterek öznel anlamın nasıl oluştuğuna dair net bir açılımın olmamasına ve öznel anlamın eylemi nasıl etkilediğinin gizli kalmasına dikkat çekmektedir. Ancak yazar Weber'de "*kalıplaşmış eylemin ideal tiplerle bir şemasının ortaya konmasını*" (s.70) onun karşılaştırmalı-tarihsel sosyolojisinin farkını sağlayan unsur olarak görmektedir. Bunun neticesinde ise bireysel eylemin sosyal yapılarla ilişkilendirilmesinin yolunun açıldığını belirtmektedir. Ancak bunun tesisinin yollarını irdeleyen yazar "*Düzenler ve Meşru Düzenler*" ve "*Bağlamsal Sosyoloji: Eylemin Sosyolojik Konumları*" başlıkları ile Weber'de eylem kalıplarının ne anlama geldiğini belirlemeye çalışmaktadır. *Fail-Yapı Bağlantısı* üçüncü alt başlığında ise Weber sosyolojisindeki *fail'i* oluşturan unsurlar; "*metodolojik bireyciliği, Verstehen anlayışı, dört eylem tipi, çoğul motivlere yapılan vurgu*"(s.100) tanımlanmaktadır ve eylemin kalıplaşma biçimleri üzerinden değerlendirmelere yer verilmektedir. Kitapta karşılaştırmalı-tarihsel sosyolojinin birinci bölümünün ikinci kısmını *Weber'de Çoklu Nedensellik* başlığı oluşturmaktadır. Alt başlıkları ise; -Çoklu Nedenselliğe Kurallı Bağlılık, -Sosyal Taşıyıcılar,-Eylemin Değişken Yoğunluğu: "*Rasyonel Seçim Teorisine Muhalefet*",-Tarihi Olaylar, Teknoloji ve Coğrafya,-Güç, Çatışma ve Rekabet olarak belirlenmiştir. Genel bir değerlendirme yapıldığında *Weber'de Çoklu Nedensellik* başlıklı ikinci kısımda yazar Weber'in nedensel analizinde bütünüyle var olan kalıplaşmış eylem yönelimlerinin kabulünün gerekliliği vurgusunun önemini ve farkını okuyucuya diğer tarihsel yaklaşımları da ele alarak mukayeseli bir biçimde anlatmaktadır.

Weber'in sosyolojisinin olaylara ve gelişmelere yönelik nedensel analiz sunma çabası sergilediğini ve bu tutumun onun temel amacı olduğunu vurgulayan Kalberg, "onun çalışmalarının nedenselliğinin değerlendirilmesinin, hem usul ve stratejilerinin hem de teorik çerçeve önerdiğine dair incelemelerin yapılabilmesinin zemininin" eserin birinci kısımda oluşturulduğunu belirtmektedir (s.153). Çalışmanın 2. bölümünde ise hazırlanan bu altlıktan hareketle Weber sosyolojisinin diğer yaklaşımlar ile mukayeseli bir biçimde ele alınarak karşılığının ne olduğu, nereye konumlandığı örnekler dâhilinde Weber'in metodolojik tavrı içerisinde incelenmiştir. Kitabın 2. bölümünde Nedensel Sosyoloji, Strateji ve Usuller ana başlığına yer veren yazar bu genel başlığın ardından ilave olarak Analiz Düzeyi: İdeal Tip, Hipotez Oluşturan İdeal Tipler: Weber'in Ekonomi ve Toplum'u ve Nedensel Analiz Yönteminin Yeniden İnşası: Nedensel Metodoloji ve Teorik Çerçeve olmak üzere ikinci bölümü üç kısma ayırmaktadır.

Analiz Düzeyi: İdeal Tipler başlığında Weber'in temel analiz düzeyini oluşturan ideal tipler ele alınırken analiz düzeyinin nasıl oluştuğu, özellikleri, empirik olayları tanımlamayabilme kabiliyeti yazar tarafından incelenmektedir. *Dünya Sistemleri Kuramı, Yorumlayıcı Tarihsel Yaklaşım* ve *Nedensel Analitik Okul* yaklaşımından Weber'i farklılaştıran tarafın ise onun İdeal Tipleri 'nden kaynaklandığını ve bunun neticesinde Weber'in analiz düzeyini ayırt edici kıldığını ifade ederken Kalberg aynı zamanda nedensel sosyolojinin tamamıyla ideal tipler eksenli gerçekleştiğini ispatlamaya çalışmaktadır. *Hipotez Oluşturan İdeal Tipler: Weber'in Ekonomi ve Toplum'u* başlığında ideal tiplerin hipotez oluşturan modeller'e katkısı irdelenmektedir. Weber'in Ekonomi ve Toplum incelemesi ışığında Kalberg hipotez oluşturan modeller sayesinde örnek olayların ve kavramsallaştırmaların yapıldığını, bu okuma neticesinde ise karşılaştırmalı-tarihsel araştırmaya katkının gerçekleştiğini vurgulamaktadır. Weber'in *Ekonomi ve Toplum* 'unda ana model tipleri nelerdir diye sorgulayan Kalberg, ideal tiplerin dört temel biçimde model olarak kullanıldığını; bunların ilkinin ideal tipin durağan olmaktan ziyade dinamik bir dizi düzenli eylem yöneliminden kaynaklı olduğunu bu yolla ise eylem yö-

nelimleri arasındaki ilişkilere atıfta bulunulduğunu belirtmektedir. İkincisi ise Weber'in *Ekonomi ve Toplum'undaki* bağlamsal modellerden hareketle sosyal bağlamların kalıplaşmış eylem üzerindeki etkisine dair hipotezleri ifade etmektedir. Üçüncü olarak ise ideal tiplerin kalıplaşmış eylemin mantıksal etkileşimin ifade edebileceğine işaret etmektedir. Sonuncusu ise içsel eylem yönelimlerini etkileyerek yol açabileceği gelişmeler için ideal tiplerden faydalanmaktadır (s.180-181). Bu modellerin katkısını sorgulayan yazar, bunların Weber'in diğer tarihsel okullardan net çizgilerle ayrılmasını sağlayan unsur olduğunu belirtirken alt başlıklara yer vererek diyalektik akış içerisinde derinlemesine çözümlenmelerde bulunmaktadır.

Nedensel Analiz Yönteminin Yeniden İnşası: Nedensel Metodoloji ve Teorik Çerçeve ikinci bölümün son başlığında yazar Weber'in empirik metinlerinden hareketle nedensel analiz yöntemini yeniden inşa etmektedir. Örnek olaylar üzerinden bu inşasını gerçekleştirmeye çalışan yazar Hindistan'daki Kast Sistemini ele alarak Weber'in nedensel usul ve stratejilerinin genel-geçer olduğunu kanıtlamaya çalışmaktadır. Bunun neticesinde ise Kalberg, *Dünya Sistemleri Kuramı, Nedensel Analitik Okul ve Yorumlayıcı Tarihsel Yaklaşımın* sunmuş olduğu tarihsel sosyolojinin ne kadar sınırlı olduğunu gözler önüne sererken aynı zamanda alan yazınında Weber'in katkısının yadsınamaz bir geçek olduğunu kitabın bu son bölümünde okuyucusuna ispatlamaktadır.

Sonuç olarak Kalberg'in çalışmasında tarihsel sosyolojinin daha iyi nasıl yapılacağına yönelik Weber'in tarihsel sosyolojisi ve metodolojisi derinlemesine incelenmiş ve çağdaş yaklaşımların sorunlarına ve açmazlarına yönelik Weber sosyolojisinin neler sunduğu örnek olaylar içerisinde ele alınılarak sistematik bir metodolojinin resmi netleştirilmeye çalışılmıştır. Bu yönüyle sosyal bilim alanında Kalberg'in eseri literatüre katkı sağlayan bir özellik taşımaktadır. Türkiye akademisi özelinde bu eserin önemi değerlendirildiğinde ise Weber okumalarının ve alan yazınının Weber'i "*kültür sosyoloğu*" olarak tanımladığını ve Türkiye akademisinde genel olarak bu şekilde kabul gördüğünü istisnalar haricinde söylemek mümkündür. Kitabın Türkçeye çevrilmesinin nedeni

incelendiğinde, editörlerinin ifadesiyle “*Weberci bir sosyolojik paradigmanın asli parametrelerinin incelemeler dizisinin Türkiye sosyal bilimler alanında çorak bırakılmış/tahrif edilmiş Weber suretini sağlıklı bir görünüme kavuşturulması*” (s.6) olarak tanımlanmaktadır. Bu yönüyle de Kalberg’in eseri Türkiye akademisi açısından da Weber görünümünü berraklaştırma görevine katkı sağlayan eserler arasında yer almaktadır. Son tahlilde bu kitabın keyifle okunmasına yardımcı olan, çeviri tarzı ile kitabın okuyucusunu yormayan ve yalın bir üslup kullanan kitabın çevirmenine eserin bir okuyucusu olarak teşekkürlerimi sunarım.